

עומקא דפרשה

- הנחת תפילין בת"ב
- הנאה מטבילה בער"ש חזון
- צורת האבלות כט' הימים
- מלאכה בת"ב
- שיירי בשר של שבת
- תגובות
- מלחמתה של תורה

- לבישת כלי פשתן
- גדר מומעטין בשמחה
- רחיצה כט' הימים
- כתנות חדשה בשבת חזון
- שער הציון
- רחיצה בשבוע שחל בו
- בגדים מוזהרים בשבת חזון

פר' דברים חזון - בעניני תשעת הימים
בס"ד ערש"ק ה' מנחם אב תשע"א

בגדר דין מומעטין בשמחה

הרב מאיר רותן

תנן בתענית כו: משנכנס אב ממועטין בשמחה, ויש לחקור בגדר דין ממועטין בשמחה האם הוי רק דין מיעוט שמחה, או"ד דיש כאן דין נוסף דצריך לצער עצמו, ועוד יש לחקור גם להצד שהוא דין מיעוט שמחה האם נכלל בזה דין שצריך למעט בתענוגים שלא לבוא לידי שמחה, או"ד דאין לנו אלא מה שאסרו חז"ל ואין להוסיף מליבנו.

ונפק"מ במה שהרבה אוכלים מעדני חלב ומטעמי דגים, דברים שלא היו רגילים בשאר ימים בשנה האם זה כלול בדין מיעוט שמחה, או"ד דאין לנו אלא מה שאסרו חז"ל וכיון שאסרו זוקא בשר והתירו דגים וכדו"א"כ מותר בכל גווי. [וכעין נידון זה יש לעיין אם מותר לשמוע שירים בלא מוזיקה בבין המצרים כידוע מה שדנו בה].

והנה במג"א ר"ס תקנ"א כ' ממועטין בשמחה ר"ל שאין שמחין בו כלל עכ"ל. והביאו המ"ב שם, אך השעה"צ שם כתב דכ"ז דעת תוס' במגילה אך תוס' פ' החולץ חולקים ע"ז וס"ל דאפילו לקנות צרכי חופה שהוא שמחה ג"כ שרי מר"ח אב והלאה, והא דקאמר ממועטין במ"מ היינו שימעט ממה שדרכו לנהוג משאר הימים, א"כ אפשר דה"ה לענין מה דקאמר ממועטין בשמחה הוא ג"כ כעין זה ע"כ. ומבואר דלדעת המג"א גדר דין ממועטין בשמחה הוא לצער עצמו שלא לשמוח כלל, אמנם לדעת השעה"צ גדר דין ממועטין בשמחה היינו לשנות מנהגו משאר ימים אך אין דין מיעוט תענוג.

ובדין סעודת מצוה וסיום מסכת מצינו דמותר לאכול בשר. וכ' המ"ב סקע"ג בשם הא"ר דאם לא נזדמן בלימודו הסיום לא ימחר או יאחר בשביל זה וגם אם לא היה עושה סעודה בשאר הימים אפשר שלא יעשנה גם עתה עכ"ל. וצ"ב גדר דין זה דלא ימחר הסיום, דהרי כיון שמותר לאכול בשר בסעודת סיום משום השמחה שבזה א"כ מה הענין לא למחר והרי מצוה קעביד, ומשמע דהוי דין בהגברא שידאג לצער עצמו ולכן עדיף שלא ימחר הסיום.

והנראה עוד בזה, דהנה בעיקר הדין דממועטין בשמחה, יש לחקור האם הוי הלכה מהלכות אבלות לראות צורת אבלות במעשיו. או"ד אי"ז דין אבלות אלא הוי הלכה חדשה לצער עצמו בגלל חורבן בית אלקינו.

והנה בדין ממועטין בעסקיהם מלישא וליתן ולבנות ולנטוע נחלקו הראשונים האם דוקא בנין של שמחה או כל בנין קאמר והובא בטור ר"ס תקנ"א וז"ל דאין דגמי דין אוסר בנין סתם כל בנין קאמר כדרך שאסרו במ"מ כמו שראובן אסור בכל כדי שיהו נראין כמתאבלין על ירושלים עכ"ל. ומבואר בטור דעיקר הדין הוא להיות נראה כאבל וזהו יסוד דין מיעוט מו"מ ומיעוט בנין להיות נראה כאבל.

ולהלכה הכריע הב"י דמנהג העולם דוקא בבנין של שמחה וכן מו"מ אך שאר דברים מותר עיי"ש באורח, ובמ"ב ס"ק י"א הביא דיש דס"ל דדוקא מו"מ של שמחה ויש דס"ל דכל מו"מ צריך למעט ולא יעסוק אלא כדי פרנסתו עיי"ש. וי"ל דשורש פלוגתתם בזה הוא עפ"י הנ"ל, אם גדר מיעוט השמחה היינו לשנות הרגלו משאר ימים וא"כ דוקא של שמחה או דהוי דין לצער עצמו ולמעט בהנהגתו וא"כ הכל אסור ודו"ק.

והנה בתענית כ"ט אי' כשם שמשנכנס אב ממועטין בשמחה כך משנכנס אדר מרבין בשמחה, ויש לתמוה טובא דלכאורה חלוק אב מאדר, דבאב הדין הוא בכניסתו. דמ"ר"ה יש עליו דין לצער עצמו שלא להסיח דעת מאבלות, אך בר"ח אדר ליכא עליו שום דין להרבות בשמחה דהשמחה היא רק בפורים, וא"כ מהו הך כשם ובמה מרבין בשמחה מר"ח אדר.

והמתבאר דמה דממועטין בשמחה משנכנס אב הוי הלכה חדשה לצער עצמו ואי"ז מדין האבלות, וז"ג אג שמועינן בכשם, דכיון דחזינן דין חדש לצער עצמו מר"ח אב, ה"ה בחודש אדר יש דין שישמח עצמו מר"ח אדר.

ובעיקר הדברים הנ"ל יש להביא דברי היסוד ושורש העבודה סוף פ"א וריש פ"ב בזה"ל ויזהר האדם מאוד ביחוד בימים אלו (בין המצרים) למעט בשיחה בכל מה דאפשר שלא יבוא למלאות פיו שחוק, ויסגף עצמו בכל מה שיוכל, ואל יקל בעידוניה באכילה ושתיה שלא יסיח דעתו מאבלות וכן כל כיו"ב ממיעוט עניני שמחה ועידוניה עכ"ל.

בענין כלי פשתן

הרב משה דנציגר

תענית כ"ט ב' אסור לכבס לפני ט"ב וכו' וגיהוץ שלנו ככיבוס שלהם, וכלי פשתן אין בהם משום גיהוץ, ועוד שם שלח וכו' אע"פ שאמרו כלי פשתן אין בהם משום גיהוץ אבל אסור ללבשן בשבת שחל ט"ב בתוכה. וברא"ש במו"ק פ"ד ס"י ו"ב הביא מהראב"ד לענין איסור לבישת מגוהצין דאבל כל שלשים דאף בכלי פשתן אסור, וכמו שאמרו הכא דרק להניח התירו ולא ללבשו.

והרמב"ן בתורת האדם הביא להראב"ד ז"ל ופליג עליו [רק לענין דינא הסכים עמו מטעם אחר דס"ל דל"ש קולת כלי פשתן אלא בישנים, ולדידן דבלא"ה לית לן איסור גיהוץ אלא בחדשים, ממילא דל"ש קולת כלי פשתן, ומ"מ לענין עיקר סברתו פליג עליה בהדיא שם] והנה לא ביאר טעמו דפליג הא לכא' גמי ערוכה היא. אבל הדבר פשוט דהנה לעיל הביא הרמב"ן שם דעת המתירין באבילות שבעה בלבישת מכובסים דס"ל דאין איסור אבל אלא בכיבוס לא בלבישת מכובסין, וסתר דבריהם דאסור לבישת כלי פשתן, ולכא' תמוה דהא הכא במגוהצין איירי, ובאיסור לבישת מגוהצין הא לית מאן דפליג דאפי' כל שלשים אסור, וא"כ מה הביא ז"ל לענין מכובסין, אבל הדבר מבואר דהנה הרמב"ן גבי ט"ב [ענין אבילות ישנה] כתב וז"ל מיהו כיבוס שלנו מותר לכבס ולהניח דמלאכת עראי היא, וכן כלי פשתן בכל מקום ואפי' בגיהוץ שלהם, וללבשו בין חדשים בין ישנים לבנים וצבועים בין מכובסים עכשיו בין קודם לכן אסור ללבשן בשבת זו ואפי' של פשתן. ומבואר דעתו ז"ל דאין מפרש כהראב"ד, דהראב"ד ז"ל מפרש דהא דכלי פשתן אין בהם משום גיהוץ היינו דאין גיהוץם ככיבוס ועל כן מותר להגץ, אבל גיהוץם חשיב גיהוץ ועל כן אסור ללבשם, וכיון דאיסור גיהוץ אינו אלא בלבישה ולא בגיהוץ ה"ה לענין שבוע שחל בו היכא דליכא משום כבוס וכגון בכלי פשתן ה"ה גיהוץ מותר, אבל באיסור גיהוץ שהוא בלבישת מגוהצין זה נוהג שפיר אף בכלי פשתן, אבל הרמב"ן ס"ל איפכא דודאי אם אין בו כבוס כ"ש דלית ביה גיהוץ, אלא אדרבה אמרו בגמי דכל מה שהקלנו בכבוס גיהוץ כלי פשתן אינו אלא לכבס ולהניח דקיל איסוריה, אבל בלבישה אף דודאי אין בהם משום גיהוץ ואף משום כבוס אין בהם מ"מ בלבישה אף כבוס כזה אסור, וכמש"כ רמב"ן דאף בכבוס שלנו ואף בכלי פשתן הכל אסור בלבישה וכ"ש בגיהוץ, מיהו כ"ז היכא דאסור כיבוס, אבל היכא דליכא איסור בלבישת מכובסים אלא מגוהצין וכאבילות שלשים, ודאי מותר בכלי פשתן דאם אפי' כיבוס אין בהם לענין לכבס ולהניח מיהא, כ"ש דלא יהא גיהוץם חשוב גיהוץ.

ומתוך הדברים הנמצא דלהראב"ד לכא' ע"כ ס"ל כדעת היש מתירים שהביא ב"י בשם הכל בו להתיר ללבשו אף שאר בגדים בכבוס שלנו, ולהראב"ד לכא' הדברים מוכרחים דכיון דלמד מכאן דחשיב גיהוץ על כרחך ס"ל דמשום כבוס ליתן לן בה, והכי נמי משמעות דברי השו"ע דליכא איסורא מדינא בלבישת כיבוס שלנו, שהרי כתב לחוש דכיבוס שלנו הוא גיהוץ ועל כן אסור ללבשן מיהא, דמשמע דכיבוס שלנו מותר בלבישה, וכבר העיר ע"ז בבי הגר"א, ולדברינו כן הוא דעת הראב"ד [מיהו יתכן לפרש דעת הראב"ד דס"ל דכל קולת כלי פשתן איהא אלא כמש"כ רמב"ן דמלאכת ארעי היא, ואין שייכת קולא זו בלבישה, ועל כן לענין לבישה חמור לגמרי אף היכא דליכא איסורא אלא במגוהצין].

והנה הרמב"ם בפ"ה מהל' אבל כתב כשם שהאבל אסור בכבוס בגדים כך אסור ללבשו כלים לבנים חדשים ומגוהצין, וכן בהל' תענית אסור לספר ולכבס וללבשו כלי מגוהץ ואפי' כלי פשתן. וכבר הראה בזה בס' מרן רי"ז הלוי ז"ל דהר"מ לית ליה איסור בלבישת מכובסין אלא במגוהצין, וא"כ ודאי ק' דהר"מ ס"ל בפ"ו מהל' אבל להתיר לבישת כלי פשתן מגוהצין באבילות שלשים, ובשבוע שחל בו אסור וכדברי הגר"מ.

והנראה דהר"מ ס"ל דהא דבעי מגוהצין היינו משום דבלא גיהוץ לא מינכר כבוסייהו, אבל כשמגוהצין איסורם משום כבוס דמינכר כבוסייהו, והשתא ס"ל להר"מ להיפך מדעת הראב"ד שביארנו, דהר"מ ס"ל דהא דכלי פשתן אין בהם משום גיהוץ היינו דוקא היכא דליכא משום כבוס ואין איסור אלא בגוהץ, בזה אמרי' דכלי פשתן אין גיהוץם חשוב, אבל היכא דאסור בכבוס ודאי גיהוץם מכיר כבוסייהו, וכיון דדעת הר"מ הא מבואר דס"ל כדעת ר' יהודה ב"ר ראובן שהביא הר"ן דכבוס שלהם ודאי אסור אף בכלי פשתן וכמ"ש

הרב ז"ו שצ'לקה

כתב בשו"ת מהר"י ברונא (ס' יב') ולענין רחיצת כל גופו בצונן רבים מקילין ליכנס לנהרות, ונ"ל דדיקי מן המימוני פ"ה דתענית ונהגו שלא ליכנס במרחץ עכ"ל משמע דוקא בבית המרחץ זהו בחמין ונ"ל ה"ט לפי שמפני רוב החום שבא באב מתמלאים זיעה והווי להו לאינשי דאיסטניס. ואע"ג שרב האי כתב לא כל האומר איסטניס אני שומעין כו' מ"מ מפ' הרמב"ן שאם לא ירחץ יבוא לידי צער הרבה ויש מיחוש וה"ה כהאי גונא אע"ג דלא דמי ממש. אבל מוהר"י מהרפ"ק יצ"ו אוסר אפילו בצונן וכן משמע כל סתם רחיצה וכיוון דתניא (תענית ל') כל שהוא משום ט"ב אסור לאכול בשר ולשתות יין ולרחוץ, והיא ט"ב בין חמים בין צונן. וכיוון דאנן מחמירים בשלושתן מר"ח לא מחלקינן ביניהם ואילו היה בידי למחות הייתי מוחה וכו' עכ"ל.

ומבואר מדבריו שסברת המיקלים לרחוץ היתה שבחודש אב החום גדול ואנשים מזיעים וזה גורם להם לצער רב ולכן יש להם דין של איסטניס שמותר לרחוץ אף בימי אבולו, ואעפ"י כן אסרו תרומ"ד (מוהר"ל) והמר"י ברונא לרחוץ כיוון שתוקף המנהג היה לנהוג מר"ח כדיני ט"ב לענין בשר, יין ורחיצה ולכן אסרו אף בצונן כמו בת"ב.

ומכאן נראה לכאורה דלא כמו שכתב בשו"ת תשובות ונהגות (ח"ד-קט) לדיק מדברי תרומ"ד (ס' ק) שהאיסור הוא דוקא ברחיצה בנהרות לתענוג אבל במקלחת כשאינו לתענוג לא אסר כלל ועוד כתב שבמקומות החמין מוכח מלתא שכיו"ע הוי אסטניס ולכן נוסה להקל לרחוץ בט' הימים (ע"ש) ולכאורה מדברי המהר"י ברונא שדעת תרומ"ד לאסור בכל ענין לרחוץ, וכן נראה שאעפ"י שהחום רב לא כל אחד יכול לומר איסטניס אני (וכן נראה מדברי תרומ"ד עצמו ע"ש בכל דבריו).

וכמדומי שמכאן גם תשובה לאלו שרוצים לחלק בין חו"ל לא"י (וכן בין בני ברק לירושלים וכו') דהיינו שהפוסקים באשכנז אסרו לרחוץ בצונן זהו דוקא בחו"ל שלא חם כ"כ אולם בא"י כיוון שהחום רב מותר ולכאורה בתשובה הנ"ל מוכח שגם בחו"ל החום רב (עכ"פ בשביל הגרים שם) ואפ"ה אסרו. ועוד שבזמננו היו נמצאים בשדות ובשווקים ללא אמצעי מיזוג וקרור ואפ"ה אסרו אם כן ק"ו בזמננו שרובא דעלמא נמצאים במקומות ממוזגים במשך רוב היום ולכן מזיעים פחות.

ותשובה זו היא סייעתא לפסק מרן החזו"א זצ"ל שאסר לרחוץ אפילו במקרה של חום רב וזיעה כמו שמובא בשמו באורחות רבינו (ח"ב עמ' קלג). ואולם אעפ"י שכך מפורסם בשמו של מרן החזו"א זצ"ל שאסר רחיצה בכל ענין ראיתי דבר חידוש בשו"ת רבבות אפרים (ח"ג-ש"ג) שכתב וז"ל וכעת כתב לי ידידי הרב חנוך העניך קרלנשטיין שליט"א וז"ל: שמעתי מאמאמר שליט"א ששמע ממרן החזו"א זצ"ל דבני תורה אשר מצטערם מאוד ע"י זיעה וכו' ומפריע להם ללימודם. מותרים להתרחץ בתשעת הימים בחדש אב במים קרים בלי סנון עכ"ל. ולכאורה סברת החזו"א להתיר היתה כיוון שזה מפריע ללימודים הרי זה רחיצה לצורך מצוה שהותרה כמו שכתב הרמ"א (תקנא-טז) ולפי זה לכאורה יהיה מותר אף בחמין כמו שכתב הבאוו"ל שם אם אי אפשר בצונן וצ"ע.

ולענין רחיצת קטנים יש להבחין בין קטנים שהגיעו לחינוך (דהיינו ששבע - פמ"ג) לבין פחות מכך. ובאור הדבר הוא שמצינו ב' טעמים להנהגות אבילות לקטנים בט' הימים (כמבואר בתרומ"ד-ק) האחד חינוך לאבילות וזה שייך רק בהגיעו לחינוך כמובן והשני שיהיה עגמת נפש לגדולים כשיראו את הקטנים נוהגים באבילות (דהיינו לא מסתפרים, לא לובשים בגדים מכובסים, לא מתרחצים וכו') וע"י זה יתרבה צער הגדולים ויגדל בזה כבוד בית אלוקינו שמצטערם עליו כ"כ וזה שייך אף בקטנים פחות מגיל חינוך (ענין שעה"צ תקנא-צא) והנה לענין קטנים פחות מגיל חינוך בספר חנוך נלער (כא סק' ד) נקט להקל וכן העתיקו רבים מספרי זמננו (וכן פורסם בשם מרן הגריש"א שליט"א) אולם לענין קטנים שהגיעו לחינוך לכאורה לא מצינו טעם ברור להקל אלא אם כן יש חשש שאם לא ירחצו יקבלו פצעים או גרויים וכו' שאז זו רחיצה לרפואה שמותרת אף בגדולים כמבואר בשו"ת מהר"י ברונא הנ"ל (והביאו המ"ב תקנא ס"ק פ"ח) או שהם מאוד מלוכלכים ורוחצים להעביר הזוהמה שגם זה מותר אף בגדולים.

אלא שלהלכה למעשה ראיתי בספר קרא עלי מועד (עמ' כ"ב הערה ט"ז) בשם הגר"ן קרליץ שליט"א שבמקומות החמים שסובלים הרבה מהחום אפשר להקל לקטנים להתרחץ אפילו הגיעו לחינוך דהיינו ריבתייהו, ועכ"פ עד שנה לפני בר מצוה ודאי אפשר להקל בזה עכ"ד. ועוד כתב (שם) שהגר"ח"ק שליט"א שמע מהגריש"א שליט"א שאם תמיד רגילים להתרחץ כל יום יש להקל עד הבר מצוה [אולם בספר אשרי האיש (סט-מא הערה קכא) ראיתי ששאל זאת למרן הגריש"א שליט"א ואמר שדוקא אם יש קושי ע"ש].

הרב אליעזר פון

בסי' תקנ"א ס"ו, כלים חדשים בין לבנים בין צבועים בין של צמר בין של פשתן אסור ללבוש בשבת זה, והוא מהרמב"ן מספר תורת האדם, ועי' במ"ב בסקמ"ב, ובמקום שדרך לכבוש הבגדים במכבש א"כ הווי בכלל מגוהצין ואסורין בס"ק, אם הם ישנים שהגיהוץ עושה אותם כחדשים, עכ"ל. וזה מדברי המג"א בסק"כ, אלא דיש כאן שני שינויים, א. דהמג"א כ' אחרי תיבת ואסורין "מדינא", ב. המג"א לא כ' את התיבות, "שהגיהוץ עושה אותן כחדשים", וגם בסוף דבריו לגבי בגדי שבת דכ' המ"ב עדיין גיהוצן ניכר והווי כחדשים, עי' במג"א דהשמיט התיבות, "והווי כחדשים".

והנה ע' בבה"ל ד"ה כלים חדשים דכ' וז"ל "ודע דכתונת אפי' חדשה מותר ללבוש בשבת חזון וכמו לענין כיבוס דמותר לכבוד שבת, והוכיח כן מהפמ"ג. ובהלכות ונהגות בין המצר' מהגרמ"מ קארפ שליט"א עמוד ס"א הביא דברי הבה"ל האלו, ותמה עליו, דהנה ז"ל הפמ"ג בא"א סק"כ, עמ"א, עי' בטור בשם הרמב"ן וע' ב"ר ועי' בס"א, ומ"מ לכבוד שבת הי' נ' להתיר אלא שנהגו להחליף רק הכתונת, עכ"ל. ותמה דהא הפמ"ג קאי על מה שכ' המג"א דאסור ללבוש בגדי שבת דהוי גיהוצן ניכר, וע"ז כ' הפמ"ג דהאמת הי' לנו להתיר בגדי שבת דלא חמיר מכיבוס דהתירו לכבוד שבת, אלא דמ"מ נהגו רק הכתונת. אמנם כל זה רק לענין בגדי שבת דאיסורם הוא רק משום דגיהוצן ניכר, אמנם בגדים חדשים ממש הרי כ' המג"א בסק"א לאיסור אף בבגדים שאין מברכין עליהן שהחיינו, וא"כ איך יליף מיני' הבה"ל להתיר כתונת אפי' חדשה, עכ"ל. והנה נקט בגיהוצן ניכר הוא פחות ממגוהצת או חדשה, ואמנת כן משמע מהמ"ב הנ"ל בסמ"ג דמה"ט נהגו איסור בבגדי שבת ללבשן בשבת חזון, וכ' ע"ז בשעה"צ מ"ו, ואפי' לפמ"ש רמ"א דנהגו להחמיר מר"ח ואיך, היינו בחדשים או מגוהצים ממש, אבל בבגדי שבת שאין האיסור אלא משום דגיהוצן ניכר (והיינו אפי' אם לבשן כבר מכמה שבתות וכמ"ש במ"ב) אין המנהג שלא ללבשן אלא בשבת חזון אבל לא מר"ח ואיך.

והנה עי' במג"א דהבאנו לעיל דכ' דבמקום שנהגו לכוושר תחת המכבש הווי מגוהצין ואסורין מדינא, עכ"ל. והנה קאי על המחבר דכ' דכלים חדשים אסור ללבושן בשבת זו, ולכ' גם זה מדינא, וא"כ מה הוסיף כאן המג"א דמשום דהווי מגוהצין אסורים מדינא וע' מחצה"ש, ועוד דהמחבר כ' דיני מגוהצין בס"ג, והתם הו"ל להמג"א למיכתב דגם בגדי שבת דינם כמגוהצין ואסור ללבושן, ואמאי נטר ל"י עד כאן בדינא דכלים חדשים.

והנראה בזה, דהנה הב"י הביא דדברי הטור הם מדברי הרמב"ן דכ' וגיהוץ שלנו אסור בין בישינים ובין בחדשים יוצאים מתחת המכבש, וכ' הב"י דהווי ט"ס, דהרי הראב"ד הוא דסובר כן דיוצאין תחת המכבש בין בחדשים ובין בישינים הוא, אבל הרמב"ן חלק עליו וס"ל דבישינים הוא דיוצאין תחת המכבש הוא דאסורין, אבל בחדשים אפי' אינם יוצאין מתחת המכבש אסורין, הלכך צריך להג' איפכא, דהיינו בין בחדשים ובין בישינים יוצאים מתחת המכבש אסורין, עכ"ל. ומצא דיש מח' הראב"ד ללבוש חדשים שאינם מגוהצין, דלהראב"ד מותר ולהרמב"ן אסור. ואולי י"ל דדברי המג"א, דמדברי הראב"ד מוכח דאינו אסור אפי' חדש אא"כ מגוהץ, וא"כ מש"כ המחבר דבגדים חדשים אין ללבושן בשבת זו, אם הווי מגוהצין אסורין מדינא וא"כ אפי' אינם מגוהצין עכשיו אם פעם היו מגוהצין מ"מ גיהוצן ניכר, ומ"מ חדשים שאינם גם מגוהצין לא חזינן דאסורין מדינא. וע"ז כ' הפמ"ג דע' בטור בשם הרמב"ן ועי' בב"י, והיינו דכ' דחזינן לדינא דנקטינן כהרמב"ן וא"כ אסורין חדשים כמו מגוהצין דלהרמב"ן אין חילוק ביניהם.

והפמ"ג ציין לרמ"א לעיל בס"א דכ' דאסור ללבוש בגדי שבת בכלל, ומ"מ כ' הפמ"ג דלכבוד שבת הי' נראה להתיר, והיינו דהפמ"ג נקט כהגר"א דלכבוד שבת מותר, וכיון דבין מכובסין ובין מגוהצין ובין חדשים דרבא א' אית להו וכדחזינן בדעת הרמב"ן א"כ חזינן דהתירו הכל לכבוד שבת, אלא דמ"מ כ' הפמ"ג דנהגו להחליף רק הכתונת, והנה עי' בביאור הגר"א לעיל בס"א דכ' על דברי הרמ"א אבל בלא"ה אסור, דהיינו בגדי שבת בחול, וכ' הגר"א דכ"ש הוא, דהא מכובסים אסורים, וכ"ש בחדשים, והינו דס"ל דבגדי שבת דינם כחדשים, ואח"כ כ' על מש"כ הרמ"א דאפי' שבת אין מחליפין אלא הכתונת דחומרא יתירא היא, דהא חזינן בגמרא דהתירו לכבס בחמישי מפני כבוד השבת, ולפ"ז משמע מדבריו דהי' מותר בשבת אף במגוהצין וחדשים, דהא דומיא בחול קתני. ומזה כ' הבה"ל להוכיח בכתונת אפי' חדשה מותר ללבוש בשבת חזון, ובאמת זה י"ל אף לדברי המג"א, ואע"ג דבדואי נקט לדינא דאין לובשין בגדים חדשים בשבת וכמ"ש המג"א בסק"ו בהדיא לגבי חתן דאע"ג דכ' הרמ"א דמי שיש לו נישואין בשבת נחמו מותר לו ללבוש בגדי שבת בשבת חזון אבל בגדים חדשים ממש אסור, והיינו דלחתן מותר משום דבגדי שבת באין איסורן אלא משום דגיהוצן ניכר ואינו חמור כ"כ כמו מגוהצין וחדשים ממש, אבל מ"מ כתונת שאין לובשין אלא מפני הזיעה וכמ"ש המג"א בסק"ד ובהא אין שייך מגוהצין וכמ"ש הרמב"ן דלכך כלי פשתן אין בהם משום גיהוץ, ולכך מותר חדשה, גם למי שאינו חתן, ואפשר דגם מש"כ המג"א בסק"א דבגדים שאינם חשובין והיינו דא"צ לברך עליהן שהחיינו כגון מנעלים וכיו"ב, אבל מ"מ אינן רק מפני הזיעה ולכך מהו כמגוהצין, ואפשר דמ"מ אסור דנהגינן כהרמב"ן, אבל אין זה מדינא דמ".

המשך בעמ' הבא <<

ממעטין בשמחה

במשנה תענית כו: משנכנס אב ממעטין בשמחה. [ועיי במאירי - הכל הערה שראוי להתפלל ולהודות לאל בכל עת ובכל זמן כפי הנאות למה שאירע באותו זמן, וכן צריך לברך על הטובה ועל הרעה].

ולשון כע"ז תנן לגבי תעניות על עצירת גשמים (תענית יב): עברו אלו ולא נענו ממעטין במשא ומתן בבנין ובנטיעה באירוסין ובנישואין וכו', וכן התוס' במגילה (ה: ד"ה ממעטין) רוצה לומר שלא יהו ששים כלל וחמירי מת"ב שמארוסין בו, אבל אין לפרש ממעטין אבל ששים קצת, דא"כ היה לו לפרש השיעור מה הוא קורא ממעט.

ולפי"ד הכ"נ משנכנס אב שלא נתפרש שיעור ממעטין, ע"כ דממעט לגמרי. וכ"כ המג"א בסי' תקנא (א) משנכנס אב ממעטין בשמחה - פי' שאין שמחים כלל כמ"ש התוס' פ"ק דמגילה. ועיי מחה"ש דאע"פ דיליף מינה כיון שלא הוזכר השיעור וכנ"ל. ועיי שעה"צ ר"ס תקנא. [אכן צ"ע דהתוס' גופייהו הזכירו דת"ב קל ב"זג שמותר ליארס בו, כלומר דיש שמחה קצת, וא"כ היכי מ"ד דלהתוס' אין שמחים כלל].

וכן משמע בריטב"א דאין שמחה כלל, שכ' שמותר ליארס בלא סעודת אירוסין "דאירוסין בלא סעודה לא חשיבא שמחה", אבל אסור לישא אפי' בלא סעודה "דנשואין אפילו בלא סעודה חשיבא שמחה".

ומפורש כן בבה"ג (הל' ת"ב יח) שכ' מריש ירחא בעיי לשנויי בבדיחותא, דתנן משנכנס אב ממעטין בשמחה. הרי דהוא איסור על עצם השמחה ולא רק על פעולות המעוררות שמחה.

אך המאירי (כו): כתב משנכנס אב ממעטין בשמחה, שאם אירע לו שמחת נישואין ממעט בשמחת החופה, וא"צ לומר בשמחת מריעות. וכ"כ הר"י מלוניל.

מבואר דמ"מ עושה נישואין ורק ממעט בשמחת החופה, וע"כ דלדבריהם לא נאסרה עצם השמחה, ועיי יבמות מג. דמשמע דמיעוט בשמחה הוא למעט בבנין ומו"מ וכו' שהם דברים המביאים שמחה, אך אינו איסור על השמחה בעצם. ועיי לק'.

איסורי תשעת הימים - אבילות או סדר תע"צ

איי ביבמות מג. קודם הזמן הזה ממעטין בעסקיהן מלישא ומליתן מלבנות ומלנטוע. ונחלקו הראשונים בגדר האיסור של משא ומתן, דהתוס' שם (ד"ה מלישא) הביאו "מ דמ"מ נמי איירי בשל שמחה כגון צרכי חופה וכו' ע"ז דאין נראה אלא יריבו מו"מ קאסר שימעטו משאר ימים.

והובאו ב' הדעות בפוס' בסי' תקנא, עיי"ש במ"ב ס"ב דיש מן הפוס' ס"ל דהאיסור במו"מ של שמחה, אבל סתם מו"מ א"צ למעט כלל. ויש דס"ל דכל מו"מ צריך למעט ולא יעסוק אלא כדי פרנסתו, עיי"ש.

ועיי טור בטעם האוסרים כל משא ומתן שהוא "כמו שאבל אסור בכל, כדי שיהו נראין כמתאבלין על ירושלים". ועיי ב"ח.

אך היש"ש (יבמות פ"ד לד) האריך להוכיח כתוס' ודלא כהטור, וכדכלל הדינים דממעטין הם באותם גדרים שנאמרו לגבי סדר תע"צ [לעיל יב]. עברו אלו ולא נענו ממעטין במו"מ ובבנין וכו', וכיון שבתע"צ האיסור הוא דוקא בבנין של שמחה, הכ"נ אסור דוקא מו"מ של שמחה.

ומבואר דב' השיטות נחלקו אם דיני תשעת הימים הם בגדר דיני התעניות, או דהוא דין אבילות.

ועיי ברמ"א תקנא ס"ז "דלא עדיף משאר מו"מ דממעטין", ומוכח דס"ל דמיעוט מו"מ אינו דוקא בשל שמחה, אלא יש למעט לגמרי, ולהנ"ל הוא מדין אבילות שאבל אסור בכל. ובאר בסי' מנחת אהרן (ת"ב פ"ט) דמשו"ב החמיר הרמ"א בכיבוס (ס"ג), משום דהוא מדין אבילות. וזהו גם הטעם דהרמ"א מחמיר יותר מהמחבר בכל דיני תשעת הימים דלפי המחבר ט' הימים הם דין של תעניות, אבל הרמ"א ס"ל דתקנו בהם דין אבילות.

ועיי מאירי (ל): שכ' אע"פ שהרבה דברים תרנו בזה מכח ההלכה, אין לו לאדם להקל ראשו בכך, וכל המחמיר על עצמו ומרבה באבילות הרי זה משובח.

אכילת בשר

כי הריטב"א (תענית כו: ד"ה משנכנס) יש מקומות שנהגו שלא לאכול בשר מ"ח ועד התענית, וסמכו לה לפי שאמרו במס' חגיגה אין שמחה אלא בבשר, ולפיכך ממעטין בשמחה. וכ"ד האו"ז סי' תיד. וכן משמע ברמב"ם בהל' תעניות (פ"ה ה"ו) שהביא דין זה בכלל הדינים שממעטין בשמחה.

אבל המאירי כי' דאין לאסור אכילת בשר ממ"ש ממעטין בשמחה, אע"ג דאין שמחה אלא בבשר, היינו ששמחת אכילה בלא בשר ליכא אבל אכילת בשר בלא שמחה איכא. וכ"ד האשכול (הל' ת"ב כה) דממעטין בשמחה לא נאמר לענין בשר ויין.

והגר"א כתב (בביאורו תקנאט) דעיקר הטעם הוא כמ"ש בב"ב תניא אר"י בן אלישע מיום שחרב בהמ"ק דין הוא שנגזור על עצמנו שלא לאכול בשר ושלא לשתות יין וכו', ונהגו בימים אלו שאפשר לעמוד בזמן מועט.

תשעת הימים או עשרה

איי בתענית (כט). בשבעה נכנסו נכרים להיכל ואכלו וקלקלו בו שביעי שמיני ותשיעי סמוך לחשכה הציתו בו את האור והיה דולק והולך כל היום כולו שנאמר (ירמיהו ו) אוי לנו כי פנה היום כי ינטו צללי ערב. והיינו דאמר רבי יוחנן אלמלי הייתי באותו הדור לא קבעתיו אלא בעשירי מפני שרובו של היכל בו נשרף, ורבנן אתחלתא דפורענותא עדיפא.

ואיי בירוש' (פ"ד ה"ו) בדין היה שיהו מתענין בעשירי שבו נשרף בית אלהינו ולמה בתשיעי שבו התחילו הפורענות. עוד אי' שם, ריב"ל ציים תשיעי ועשירי רבי אבון ציים תשיעי ועשירי רבי לוי ציים ליל עשירי מפני שלא היה בו כח לצום כל יום עשירי. תקנא) דרבי לוי ציים ליל עשירי רבי לוי ציים תשיעי ולילי עשירי. וביאר הטור (סי' והוסף, ואנו בזמן הזה תש כוחנו וכו' ומ"מ מנהג כשר הוא שלא לאכול בשר בליל עשירי ויום עשירי רק להשיב הנפש שיהא קרוב לעינו. ועיי ב"י. ומבואר דהירוש' נפסק להל' רק דאין לנו כח להתענות, אבל מ"מ האבילות היא גם בעשירי, ועיי ב"ח שכ' בדעת הטור דאפי' שאר מאכלים יאכל בצמצום רק להחיות נפשו. [ועיי לק' דהבבלי גם בעשירי].

ודעת חכמים דאתחלתא דפורענות עדיפא, ביאר הישוע"י (תקנח) דמ"מ אין דין להתענות גם בעשירי, דהיא גזירה שא"א לעמוד בה.

אך החת"ס (י"ד רלג ד"ה אמנם, ועיי או"ח לג) כי דחכמים ס"ל שכיון שהציתו בו את האש מיד יצא לחולין ע"י שליטת פריצים (עיי ע"ז נב), וא"כ מה שנשרף רובו הוא בית חול ולא קודש. ולכן התענית דוקא בט' שאז נהפך להיות חול.

כי השואל ומשיב (ה' סי' לט) דבבנין השמשות של מוצאי ט' באב יש להחמיר מדינא, שהרי הוא ספק עשירי שבו היתה עיקר השריפה, ואף שנתקן בט' מ"מ ספק עשירי ודאי לחומרא.

בכיה בעשירי

בהא דאמר רבי יוחנן אלמלי הייתי באותו הדור לא קבעתיו אלא בעשירי. עיי מנ"ח מצוה שא (ז, סד"ה והנראה) שהק' איך אפשר לקבוע ביום אחר והלא התעניות הן מדברי קבלה. וחדש דהקבלה לא קבעה יום מיוחד, אלא רק את החדש (דכתיב צום חמשי וכו' דנאמר על החדשים), וחז"ל ביררו את הימים הללו. [ועיי לק' בד' החת"ס דרי"ח קאמר על בית שני, ולפי"ג ג"כ א"ש].

האחרונים הק' דהא ר' יוחנן גופיה קאמר בגמ' שם לעיל לגבי המרגלים, דכתיב ותשא כל העדה ויתנו את קולם ויבכו העם בלילה ההוא, אמר רבה אמר ר' יוחנן אותה לילה ליל תשעה באב היה אמר להם הקב"ה אתם בכיתם בכיה של חנם ואני קובע לכם בכיה לדורות. וא"כ היכי קאמר רי"ח הכא דהיה ראוי לקבוע בעשירי, והרי כבר קבוע ועומד בתשיעי מימות דור המדבר דהקב"ה קבעה בתשיעי.

והשאלת יעבץ (ח"ב פז) הוכיח מזה שהמרגלים שבו בט' ובכו ביי, עיי"ש בחשבונו. ובשו"ת שיח יצחק (רג) תירץ דמ"ש ר' יוחנן לקבוע בעשירי הוא על הצום, כיון שא"א לצום ב' ימים היה קובע בעשירי, אבל לבכות אפשר ב' ימים. ודק' כן מהירוש' הנ"ל בדין היה שיהו מתענין בעשירי וכו', ריב"ל ציים תשיעי ועשירי, הרי שהנדון רק על התענית.

ועיי ישוע"י (תקנח) שהביא ממחר"ש דהקביעה כנגד בכיה של חנם היא בחורבן בית שני שהיה בעוון שנאת חנם. וכ' דמ"ש ר' יוחנן לקבוע בעשירי הוא בבית ראשון, אבל בבית שני איה"נ דזמנו הוא בט' דוקא משום בכיית המרגלים.

ועיי דרשות חת"ס (שכת. מובא בחי' תענית) דבבית ראשון גם ר' יוחנן מודה דהיום הראוי הוא ט' שהוא אתחלתא דפורענות וסילוק שכינה, שהיא היתה העיקר והבית היה טפל ובטל כנגד עיקר הקדושה. אבל בבית שני שלא היתה שכינה (יומא כא:) והעיקר היה המקום המקודש, והבית נשרף ביי ס"ל לר' יוחנן לקבוע בעשירי.

המשך מעמ' 3

ואפשר דזה מה שהוסיף המ"ב והיו כחדשים, דהיינו לדידן דמגוהצין וחדשים שוים הם ובחול חדשים אסור מדינא אע"ג דאין מגוהצין ולא שייך בהם גיהוץ, וגם בשבת אליבא דהרמ"א אסור בבגדים חדשים ואפי' גיהוץ ניכר אסורין, אבל המג"א לא כי' והיו כחדשים דקאי לשיטת הראב"ד דמגוהצין גרע מחדשים גרידא ואי לא הוי כמגוהצין ממש לא הוה לן למיסר, ולכך אין מעלה במה דהוי כחדשים בלי מגוהצין. ונמצא לדינא דאם הוי חדש או מגוהץ ממש אסור בשבת אפי' לחתן (ולכ' להגר"א ג"ז מותר) ואם הוא רק משום דגיהוץ ניכר שרי לחתן אף להרמ"א, ובלא"ה אסור ובכתנות דאינו אלא מפני הזיעה מותר גם בחדשה.

איסור רחיצה בשבוע שחל בו

הרב אברהם ישעיהו זכריש

כתב הר"מ וכבר נהגו ישראל שלא וכו' בשבת זו ושלא יכנסו למרחץ עד שיעבור התענית ובמ"מ שם ודבר ברור הוא שבדין גמור אפי' ערב ט"ב מותרין לרחוץ, וזה נלמד מהא דאפילו תנאי תענית ל' א' דת"ק אמר כל שהוא משום ט"ב אסור לרחוץ, ור' ישמעאל ברבי יוסי כל שעה שמותר לאכול מותר לרחוץ, ועד כאן לא אפילו לא אלא משעת סעודה מפסקת, אבל קודם לכן ודאי שרי, וכ"ש להגירסא כל שאינו משום ט"ב מותר לרחוץ ומפרש לה רמב"ן דהיינו קודם סעודה מפסקת, שהדבר מפורש בהדיא בברייתא.

אבל יעויין בר"ח דז"ל אחר שהביא הברייתא, ואע"ג דתנינן נוהג אבל עד התענית ואמר' הלכתא אבל אסור לרחוץ כל גופו בין בחמין בין בצונן כל ז' אבל פניו ידיו ורגליו בחמין אסור בצונן מותר, הא גרס' בפסחים וכו' ש"מ דרחיצת פניו ידיו ורגליו בט"ב אפי' בצונן אסור, מבואר דהוה קשיא ליה הך קושיא דכיון דנוהגין אבל בשבוע שחל בו א"כ פשיטא שאסור ברחיצה כאבל, וא"כ מאי שייך הנדון בערב ט"ב, ועז"ז תי' דנ"מ לרחיצת פניו ידיו ורגליו בצונן.

ועי' בתוספתא גבי ר' ישמעאל בר' יוסי קתני כל שעה שמותר לאכול מותר לרחוץ פניו ידיו ורגליו, וגבי ת"ק מותר לרחוץ ולסוך, ואם נפרש דת"ק כל שאינו משום ט"ב היינו שאר תעניות א"כ יש לפרש דהא דאמר ר' ישמעאל ב"ר יוסי דוקא פניו ידיו ורגליו היינו משום דכל גופו אסור בלאיה משום שבוע שחל בו וכדברי הר"ח ז"ל, ועכ"פ שמענו לכאורה דברי ר"ח ז"ל לאסור רחיצה מדינא. בשבוע שחל בו מיהא.

והנה בס' מרן ר"ז הלוי [בביאור סוגיא דפסחים נ"ד] מדייק מדברי הרמב"ן דאיסור דמשעה שהוא משום ת"ב אינו שייך אלא לענין אבילות לא לענין תענית, ועוד שם מבאר דהא דאסור בט"ב אפי' פניו ידיו ורגליו בצונן אינו אלא משום תענית, וא"כ להתבאר דכל עיקר הך דינא לא נצרכה אלא לפניו ידיו ורגליו בצונן לכאורה לא א"ש. אבל באמת לפניו בר"ח גרס בת"ק ומשעה שאסור לאכול אסור לרחוץ, נ' דעתו כהראב"ד דאין האיסור אלא משקיבל עליו התענית, ושפיר י"ל דאיסורו משום תענית ונאסר אף ברחיצת פניו ידיו ורגליו בצונן.

בגדים מגוהצים בשבת חזון

הרב יצחק ליסיצין

כתב המ"ב (תקנא מד) נהגו איסור בבגדים שבת ללבשן בשבת חזון, דאע"פ שלבשן מכבר כמה שבתות, עדיין גיהוצן ניכר והיו כחדשים. ובשעה"צ (מו) כ' ע"ז: ואפילו לפמש"כ רמ"א דנהגו להחמיר מ"ר"ח ואילך, היינו בחדשים או מגוהצין ממש, אבל בבגדי שבת שאין האיסור רק משום שהגיהוצ ניכר, אין המנהג שלא ללבשן רק בשבת חזון, אבל אם חל ר"ח ביום י' או בשבת שפיר לובשין בשבת זה בגדי שבת. עכ"ל. מבואר בדבריו שמגוהצין חמירי מבגדי שבת שלבשן מכבר, וא"כ ממש"כ בסק"ו שנוהגין ללבשן בגדי שבת בשבת חזון ע"פ הגר"א והגר"י עמדין ז"ל, אין מקור להתיר ללבשן בשבת חזון גם בגדים מגוהצים. והגר"ש רוצנבלט שליט"א אמר לי דלפ"ז גם מכובסים גרידא אין מקור להתיר, אבל כך נהגו. עכ"ז. וא"כ [וכן אמר חו"ז הג"ר אברהם קופשיץ שליט"א] הבו דלא לוסף עליה מה שמקילים ללבשן בשחרית של שבת בגדים מגוהצין אחרים משל הלילה, מה שאין עושה בכל שבת, כדי שיהיה לו להלחיק בחול, דגם אם אין בזה משום הכנה משבת לחול כי אינו ניכר, מ"מ מהיכי תיתי להתיר מגוהצין יותר ממה שהנהגו לכבוד שבת.

וגם מש"כ בבב"ה (ס"ו) דכתונת אפילו חדשה מותר ללבשן בשבת חזון, וכמו לענין כיבוס דמותר לכבוד שבת. עכ"ל. כשם שלענין כיבוס, כתב במ"ב (ס"ק לב) שרק אם אין לו כתונת לשבת יש להקל, כך ההיתר ללבשן כתונת חדשה, הוא רק כשאין לו אחר. ומגוהצין שוה לחדשה, ככמ"ב ס"ק מ"ד.

בענין כלי פשתן

המשך מעמ' 1:

להדיא דאסור לכבס וללבשן אף כלי פשתן שפיר אסר אף ללבשן כיון דהכל בכיבוס שלהם [דס"ל דדוקא בנייבבל הוא כבוס שלנו שבגמ' וכמש"כ הפוסקים, ולפיכך השמיטין], אבל בכבוס שלנו דאין בו כבוס רק איסור גיהוצן בזה ליכא בכלי פשתן, וה"ה נמי באבילות שלשים דליכא איסור כבוס שרי בכלי פשתן. ולפ"ז נ' פשוט דבאבילות שבעה ודאי מודה הר"מ דאסור בכלי פשתן לבישת מגוהצין.

ובכ"מ הביא מהסמ"ג מקור להתיר גהוץ כלי פשתן באבילות שלשים מהא דאמר מכתסין כלי פשתן במועד, ונ' כונתו דהוה ס"ל דבשלמא אם נסבור כדעת הר' יהודה בר' רבוב דכבוס ודאי אסור בכלי פשתן, א"כ י"ל דאף גיהוצן אף דאינו חמור בגיהוץ מ"מ בליבשה אסור, אבל כיון דחזי' דקולת כלי פשתן אף בכבוס, א"כ כ"ש דהיא דאין אסור אלא גיהוץ דלא נחמיר בגיהוץ כלי פשתן, וכמש"כ לדעת רמב"ן.

אכילה ושינה לפני הנחת תפלין בת"ב

הרב שמוחה הולנדר

ידוע ומפורסם שאע"פ שרואים מהביאור הלכה סי' תקנ"ד (ד"ה דבמקום חולי) דיש להקפיד לאכול שיעורים בת"ב כמו ביו"כ כבר כ' מרנן הגר"מ פיינשטיין [בקובץ תורה והוראה] והגר"ש וואזנר [בשבת הלוי ח"ד סי' נ"ו] שמסתמית הפוסקים רואים דלמעשה אין דין שיעורים לחולה הצריך לאכול בת"ב, והמ"ב רק דיבר במצב שעוד לא היו חולים ורק חששו שאם לא יאכלו יחלשו וידבקו במחלה, וגם שהיה גזירה לכל העיר והיה נ' שעוקרים כל הדין של ת"ב. וכן שמעתי ממרן הגר"ש אלישיב וכלשונו דיאכלו עונים וישבעו [ורק דהוסיף שמי שיכול כדאי לו לצום בלילה עד הבוקר] ועי' חת"ס קנ"ז וערוך השלחן.

ונשאלת השאלה בחולה שרוצה ליטול ידים לסעודה האם צריך להניח תפלין קודם לפי מהנהגו דלא לובשים תפלין עד מנחה דהרי אסור לאכול אכילת קבע לפני הנחת תפלין. והרי לגבי שינה בצהריים לפני תפלת מנחה שמעתי ממרן הגר"ש אלישיב דאע"פ דבכל השנה יש להקפיד בזה ובפרט בשבת שמתכננים שינה ארוכה, ואפי' לא מועיל שעון מעורר בתור שומר כיון שרק לוחצים על הכפתור ומסתובבים לצד השני בלי לקום, מ"מ בת"ב שרובים בגלל הצום אפשר להקל ולישון [אפי' בלי שומר] כיון דלא ישנים טוב ואין חשש שמא ימשך. עכ"ז. אבל לגבי אכילה יש לברר אם יש איזה היתר.

ולכ' זה יהא תלוי למה לא מניחין תפלין בת"ב בבקר דיש לדון האם זה מדינא דהוי כמו אַבַּל דאסור להניח תפלין ביום ראשון של אבילות או שזה רק ממנהגא. דהנה איתא בגמ' תענית ל'. ת"ר כל מצוות הנוהגת באבל נהוגת בת"ב אסור באכילה בשתיה נעילת הסנדל וכו' והק' הר"ן דאיך פסקין דל"צ לכפות המטה בת"ב והרי אבל חייב בכפית המטה, ומת' דכ"ז רק לענין מצוות ל"ת הנוהגות באבל אבל במצוות עשה כגון כפיית המטה ועטיפת הראש אינן נהוגות בת"ב, אלא שלפ"ז היה צ"ל אסור להניח תפלין כיון דהוי מצות ל"ת, לכן מוסיף הר"ן דתפלין שאני כיון דלא מיתסר תפלין לאבל אלא ביום ראשון ולא חמיר ת"ב משאר יומי דאבילות דמניחין בהם תפלין וכן נוקט הרא"ש אלא שהרא"ש מביא שרבנו מאיר חולק על זה וכתב דאין להניח תפלין בת"ב כיון דהוי כיום ראשון של אבילות, וכן מביא האבודרהם בשם הראב"ד דמעולם לא הניחו תפלין בת"ב. ויוצא דיש מחלוקת ראשונים אם ת"ב הוי כמו יום ראשון דאבילות ולכן אסור להניח תפלין או דהוי כמו שאר יומי אבילות ולכן מותר להניח תפלין.

והנה המרדכי פוסק שמותר להניח תפלין בת"ב, אלא שהוא מביא שרבנו מאיר לא היה מניח בבקר משום דאיתא במדרש איכה השליך משמים ארץ תפלת ישראל זו טלית ותפלין, אבל בערב היה מניח. ואע"פ שאולי היה אפשר לבאר שרבנו מאיר ס"ל שבבקר אסור מדינא דהוי כיום ראשון דאבילות וכמובא בשמו ברא"ש, ורק בצהריים הוי כשאר ימי אבילות, אבל מהביאור הגר"א והמ"ב רואים דגם לשיטה זו מדינא היה מותר להניח תפלין בבקר, ורק בגלל המדרש נוהגין להחמיר וכמו שכ' המ"ב דכיון דהוי מילתא דתליא במנהגא לכן במנחה מקילין כיון דאז כבר רוצים להראות נחמה מהאבלות וכן מדויק מל' השו"ע דבהל' תפלין סי' ל"ח סק"ו כ' דבת"ב חייבין בתפלין דמשמע כל היום ובהל' ת"ב כותב דנוהגין לא להניח תפלין בשחרית והיינו דהוי רק מנהג לא להניח בבקר.

ובאמת הבאר היטב כבר הביא דמהר"ם גלאנטי היה מניח בבקר וכן נוהגין הרבה ספרדים ובפרט המקובלים ואפי' אצל בני אשכנז היו גדולי עולם כמו החת"ס ותלמידיו המהר"ם שיי"ק שהניחו בבקר.

ולפ"ז איה"נ דלפי הראשונים דאסור מדינא להניח תפלין בת"ב, אז בוודאי חולה היה אוכל גם בלי להניח תפלין קודם דא"א לומר דמי שלא צם אין לו כל דיני האבלות, אבל היות שהרבה ראשונים סוברים דככלל מותר להניח בת"ב, וגם לאלו הסוברים שבבקר אסור כבר הוכחנו שזה רק ממנהגא לכ' חולה היה צריך להניח לפני שאוכל דבזה אין את המנהג. ולמעשה פוסקי זמננו חולקים בזה דהשבת הלוי ח"ט ק"ג כ' שיש להניח לפני שאוכל. ומרן הגר"ח קניבסקי כ' לי [במכתב] שאין צריך, וכן מובא בשם מרן הגר"ש ז' אירבאך דל"צ, אלא שהוסיף שזה רק היכא דאוכל לפני חצות אבל אם הוא רק אוכל אחרי חצות אז יש לו להניח תפלין קודם דאז כבר הוי זמן תפלין לכ"ו.

ואגב יש לציין דהמ"ב כ' דכשמניחין תפלין במנחה יזהר לא לקרוא ק"ש כיון דהלא כעת הוא רק כקורא בתורה ות"ת אסור כל היום, וכן אמר לי מרן הגר"ח קניבסקי דממה שזכור לו גם החזו"א לא קרא ק"ש. אבל יש לדעת דהכף החיים כותב דלמעשה הוי מסדר התפלה של קבלת עומ"ש ולכן יש להתיר, וכ"כ בעל שבט הלוי [ח"י פ"א] דראה אצל אבותיו ורבותיו שכן אמרו ק"ש וכידוע כך נוהגים כל החסידים. ושאלתי מרן הגר"ש אלישיב האם מי שמקורו מהחסידים ולמעשה הוא התחיל לנהוג בהרבה דברים כמו הישיבות הליטאיות יש לו לשנות מנהגו גם בזה ולא להגיד ק"ש כשמניח תפלין כהרעת המ"ב, וענה לי בזה"ל למה הוא צריך לשנות והוא עושה דבר טוב והרי גם אני אומר ק"ש כשאני מניח תפלין בת"ב במנחה.

אבלות על ירושלים

הרב משה עזריאל נויפלד

הימים של האבלות על חורבן בית אלקינו הם זמן של הרבה התבוננות כדי להגיע לאבלות ובכי, ובלי זה לא שייך להגיע לכלום. מו"ר הגרי"ד קאפלמן זצוק"ל העיר תמיד בשיחה בימים אלו שאין הענין להתנהג בדיני האבלות בהלכות אלא להרגיש ממש אבל על החורבן. והרבה העיר שהציבור מידי שמח בימים אלו. וכמה בכה בימים אלו בשיחות כשדיבר על החורבן ובפרט בהפסרת חזון.

והנה כדי להגיע למחשבה של אבלות ולבכי צריך להתבונן הרבה מה היה לנו ומה הפסדנו ע"י החורבן ואיך נראה המצב היום שאנחנו כ"כ רחוקים מהשי"ת ע"י החורבן. וצריך לעיין בטובה ובקירבה שהיתה לכלל ישראל בזמן שביהמ"ק היה קיים. ועי' במשנה באבות (פ"ה) על עשרה ניסים שהיו בבהמ"ק תמיד, וכל העבודות שהיו במקדש ושמחת בית השואבה שהיה שיא השמחה ושאובר רוח הקודש, וגם בירושלים היה קדושה גדולה וכמבואר בגמ' ב"ב (כא). שהתקינו שהיו מושיבין מלמדי תינוקות בירושלים משום כי מציון תצא תורה. וכו' התוס' שם לפי שהיה רואה קדושה גדולה וכהנים עוסקים בעבודה היה מכוון לבו יותר ליר"ש ולת"ת וכדדרישין בספרי למען תלמד ליראה וגו'. ויש עוד הרבה מאוד מאמרי חז"ל על גילוי השכינה וחיבה וקירבה שהיה לעם ישראל מאת הקב"ה בזמן ביתו. והיה שפע עצום וכל הפירות והתבואה היו ימדי מבורכים. וחיו ברוממות והתקרבות להשי"ת בכל עת. ומי שחטא הביא קרבן מיד כי הדבר העיקר לו כי החטא גורם ריחוק ואחרי שהביא הקרבן והתוודה עליו הרגיש הקלה וחזרה לקירבת השי"ת. היה מעין עולם הבא התענגו בכל עת על השי"ת והגיעו למעלות גדולות עד נבואה ממש.

ועכשיו אחרי החורבן ובפרט בימינו דור עקבתא דמשיחא אנחנו כ"כ רחוקים ממנו ית' הסתתר הוא גדול מאוד. נתבונן בתפילותינו, בלימוד התורה ובמעשים, האם מחשבותינו הן סביב רצון השי"ת באמת. נתבונן שרוב היהודים אינם שומרי תורה ומצוות, איזה ערץ יש להקב"ה מזה ואיזה ריחוק גורם כ"ז מהשי"ת. כמה חילול ש"ש בפרסיה יש בכל יום. וכמה מחלות יש, מחלוקות וכו'. איך נראית ירושלים עיה"ק שהיתה משוש כל הארץ בפריצות וחילול כל דבר קדוש, איך ארץ הקודש נראית כהיום!

וכ"ז מגיע מריחוק השי"ת מאתנו כמ"ש ואנוכי הסתר אסתיר פני וגו' הכל משום הסתר פנים. ובפרט היום שאנחנו רואים בחוש איך שכל יום קללתו גדול מחברו, נשארנו בלי כלום בלי תורה ותפילה ומעש"ש מתוך קרבת השי"ת. כמה קשה לנו להתקרב קצת להשי"ת. ואפשר להאריך עוד הרבה וכל אחד צריך לפתוח ספרים שמדברים על עניינים אלו ולחשוב ולהתבונן איפה נמצאים.

כ"ז צריך להביא אותנו לחשוב ולהתבונן עמוק מאוד מה גרם לנו החורבן עד כמה התרחקנו ממנו ית' ולהתגעגע להשי"ת להתקרב אליו באמת כימי עולם וכשנים קדמוניות. וכשנתבונן בזה עד עומק הלב נגיע בלי שום ספק להתאבל ולהצטער ולבכות על החורבן הנורא שנגרם ע"י חורבן בית המקדש והריחוק הגדול שנהיה עי"ז להשי"ת. וכל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה. ופי' רה"ז זצוק"ל שגם עכשיו כבר רואה כי ע"י האבלות מתקרב להקב"ה ויכול להגיע למדרגות גבוהות ולהתקרב להשי"ת. ונתפלל להשי"ת שזוכה להתאבל באמת ולהתקרב אליו עי"ז ולראות מהרה בשמחתה עי" בנין ביהמ"ק ולגילוי שכינתו בארץ אמן.

הרב צבי רוט

כתב הרמ"א בסימן תקנ"א סט"ז דבער"ש חזון אסור לרחוץ כ"א ראשו ופניו ידיו ורגליו בצונן ויש מקילים בחפיפה הראש בחמין למי שרגיל בכך כל שבת. ולענין טבילה כתב המשנ"ב סקצ"ה דהוהא לטבול בכל ער"ש מותר ומי שמבטלה לפעמים מפני טרדת עסקיו או מפני הצניעה אסור.

ויש לדון בהיתר לטבול בער"ש חזון למי שרגיל בכך, האם מותר להתכוין ברחיצה זו לשם תענוג, או דכל ההיתר הוא רק כשאנו מכוין אלא לשם מצוה ולא לתענוג. ובשעה"צ סקצ"ח כתב שכל ההיתר של טבילה הוא דוקא בצונן ולא הותר בחמין דבטבילה בחמין ודאי רחיצה של תענוג הוא, וא"כ יש להסתפק בטבילה בצונן המותרת האם מותר לו גם להתכוין לשם תענוג.

ומצינו לגבי יוה"כ"פ בסי' תרי"ג סעי' ב' דנוטל אדם שחרית ומברך על נטילת ידים ויזהר שלא יטול אלא עד סוף קשרי אצבעותיו ולא יכוין להנאת רחיצה רק להעביר הרוח רעה מעל הידים. וא"כ י"ל דכמו שלענין יוה"כ"פ אסור לרחוץ להנאת רחיצה ה"נ בתשעת הימים שנאסרה רחיצה יהא אסור ג"כ לכיון לתענוג.

ונראה דזה תלוי בטעם ההיתר לרחוץ לצורך מצוה כגון בנדה דנפסק בשו"ע סי' תקנ"א סט"ז דמותר לה לרחוץ ולטבול כדרכה בחמין, וכתב בביאור הגר"א שם וז"ל: דבכה"ג לא קיבלו עלייהו ואף במקום שאסור מדינא אמרו ובחמישי מותר מפני כבוד השבת, ועוד דכל רחיצה שאינה של תענוג רק למצוה מותר אף בתשעה באב עצמו וכמ"ש כל חיבי טבילות וכו' עכ"ל.

ומבואר בדבריו דיש ג' טעמים: א. דלא קיבלו עלייהו לאסור לצורך מצוה, וכתב כן גם לעיל בסעי' י' בהא דהותר בשר ויין לצורך מצוה דהוא משום שלא קיבלו עלייהו ככה"ג. ב. דאף במקום שאסור מדינא כשבוש שחל בו בכל אופן התירו לכבוד שבת וכדאמרינן שהתירו בחמישי ואף ללובשן למי שאין לו אלא בגד אחד, ג. כיון שהוא רחיצה שאינה של תענוג אלא למצוה.

ונמצא דזהו הנפק"מ בין הטעמים דלפי הטעמים הראשונים שלא קיבלו עלייהו או שהתירו לצורך מצוה יהא מותר אף לכיון לשם תענוג, אבל לטעם האחרון שכתב דההיתר הוא משום דאינו לתענוג אלא למצוה א"כ יהא אסור לכיון לשם תענוג.

אך נראה יותר דהכא בתשעת הימים באופן שטובל בצונן בודאי יש לאסור כשמכוין לשם תענוג, דבשלמא במקום דהוי מצוה גמורה כהיא דנדה או ברחיצת פניו ידיו ורגליו דהותר אף בחמין בזה י"ל דהתירו לגמרי ואפי' אם הוא רחיצה של תענוג אבל במקום שאינו מצוה גמורה כמו בטבילה בער"ש שהרי לא הותר אלא בצונן בזה י"ל שלא הותר א"כ אינו מכוין לשם תענוג דהכוונה היא זאת שמגדירה את הטבילה אם הוא של מצוה או של תענוג.

ויתבאר הטיב דברי הרמ"א בסעי' ט"ז שכתב דמותר לאשה שלובשת לבנים לרחוץ מעט כדרכה בשאר שנה והאיל ואינה עושה לתענוג רק לצורך מצוה. הרי שהדגיש שכל ההיתר הוא רק משום שאין עושה לתענוג, ולדברינו א"ש כיון שאין זה מצוה וחיוב גמור לכן כל הרחיצה הוא רק כשאינה מכוונת לתענוג אבל במקום מצוה גמורה י"ל דלא קיבלו עלייהו או דהתירו לגמרי ואפי' אם מכוין לשם תענוג שרי, ועיין.

מנהג אי עשית מלאכה בת"ב

הרב מנחם וינטר

להסביר שזה מחמת שאין לו עבודה וכמה בטלנים איכא בשוקא אין כאן חשש יוהרא. הרמב"ם פסק בפ"ה מהלכות תענית ה"י כת"ק שמקום שנהגו לעשות מלאכה עושים ומקום שנהגו שלא לעשות אין עושים, ובכל מקום ת"ח בטלין. ומזה שלא הביא את דברי רשב"ג שכל אחד יעשה עצמו ת"ח לענין זה משמע שלא פסק כמוהו. וי"א שטעמו כתי' האי בגמ' דמוחלת השיטה א"כ רשב"ג הוא זה שחושש ליוהרא, וי"א שפסק כת"ק ולא מוחלת השיטה.

ובעיקר מהלך הגמ' יש לדון מה השייכות בין ק"ש לבין אבילות על החורבן, דמעצם הענין שיש מנהגים סימן שהדבר נתון לשיקול דעתו של כ"א, שהרי לא מדובר בביטול ההלכות הקבועות, אלא בחשש הסחת דעת שזהו סלסול מיוחד, ובהו פליגי ת"ק ורשב"ג. אבל בק"ש הרי הכוונה מעכבת, והחתך טרוד באופן שפוגע בעצם קיום המצוה וזה גורם שא"ל לקיים המצוה. ואם רוצה ויכול לכונן, לכא"ו זה מחלוקת מסוג אחר האם נאמר הפטור או לא. וביותר כי כאן מדובר שהוא בא לשאול ואנו צריכים לפסוק לו לכן כאן המחלוקת היא מסוג אחר. ויתכן לומר ששאלת הגמ' היא בכ"ש, והיינו דאם חכמים לא חששו ליוהרא מפני שיש צד שאין לו פטור אזי למה לא יתנו חכמים אפשרות לאדם להחליט שהוא רוצה להוסיף לעצמו עוד סלסול בתענית שהיה בדראג יותר טובה, ועל כך תשובת הגמ' שאם עי"ז הוא יהיה שונה חישנין ליוהרא, אבל בק"ש שלא רואים שינוי כי כולם קוראים, יכול ג"כ לקרוא. וכן לרשב"ג דאם לא כל הרוצה ליטול את השם יטול, אע"פ שבק"ש זה שאלה אם יצא יד"ח, כ"ש שאין ראוי לסתם אדם לנהוג סלסול בעצמו, ועי"ז עונה הגמ' שבק"ש הסיכוי שהוא לא חייב יותר גדול ולכן לא כל הרוצה ליטול את השם יטול אך בעשית מלאכה שאין סיבה לאסור כי נראה שהסיבה משום שאין לו מלאכה, לכן מותר.

במשנה פסחים פ"ד מ"ה מקום שנהגו לעשות מלאכה בתשעה באב עושים מקום שנהגו שלא לעשות אין עושים ובכל מקום תלמידי חכמים בטלים רבן גמליאל אומר לעולם יעשה אדם עצמו ת"ח, וכתב ברע"ב תלמידי חכמים בטלים ממלאכתם כל היום כדי שלא יסיוחו דעת מן האבלות ע"כ. והקשו בגמ' שם מדוע כאן רשב"ג אומר לעולם יעשה אדם עצמו ת"ח ולא חייש ליוהרא, ואילו בברכות פ"ב אמר רשב"ג לא כל הרוצה ליטול את השם יבוא ויטול, וכן קשה מת"ק שאמר שם חתן הרוצה לקרות לילה ראשון יקרא ולא חושש ליוהרא ואילו כאן לרבנן רק ת"ח לא יעשה מלאכה הינו שהוא חושש ליוהרא. ומת' הגמ' דמפנין, ורב שישא בריה דרב אידי מת' דרבנן ארבנן ל"ק הכא כיון דכו"ע עבדי מלאכה ואינהו לא עבדי מחזי כיוהרא אבל התם כיון דכו"ע קרי ואינהו נמי קרי לא מחזי כיוהרא, דרשב"ג אדרשב"ג נמי ל"ק התם הוא דבעינן כונה ואנן סהדי דלא מצי מכוון מיחזי כיוהרא אבל הכא לא מחזי כיוהרא אמרי מלאכה הוא דלית ליה פוק חזי כמה בטלני איכא בשוקא.

ביאור הענין, שלחכמים השינוי הוא הגורם ליוהרא, ולכן בתשעה באב שאם מנהג המקום לעשות מלאכה והוא לא עושה זה מעורר מחשבה שאדם זה רוצה להתגאות ולומר אני יותר מתאבל ולי מפריע המלאכה ומסיחה אותי מן האבלות ולכן רק תלמידי חכמים לא עושים מלאכה כי הם שונים ולא יחשדו במ שעושים זאת משום יוהרא אבל סתם אדם לא כי ההבדל בולט, וההסבר היחיד לשינוי הוא הרצון להתייר אבל בקר"ש שכולם קוראים והוא גם קורא לא רואים שינוי ואין לחשוש ליוהרא. אבל לדעת רשב"ג העיקר הוא שאם ניתן להסביר את הענין בצורה שאין בה חשד ה"ז מותר, ולכן בקריאת שמע שצריך כונה ואנו יודעים שחתן לא יכול לכוון והוא אומר שהוא יכול אנו חוששים ליוהרא אבל בעשית מלאכה אע"פ שכולם רואים את ההבדל שכולם עוסקים במלאכה והוא לא עוסק כיון שניתן

